

Kunst beantwoordt existentiële vragen

Beschouw kunst als basis van het onderwijs

Weg met de defensieve toon in de discussie over kunstonderwijs, zeggen **Janeke Wienk** en **Gert Biesta**. Kunst is fundamenteel voor ons mens-zijn en verdient daarom de ruimte ook echt kúnst te zijn in het onderwijs, geen instrument voor andere (leer)doelen.

Door Francine van der Wiel • Beeld Milo

In februari werd het boek *Kleinood* van Janeke Wienk ten doop gehouden. Het is, zoals de ondertitel vermeldt, 'Een praktijkonderzoek naar de existentiële waarde van kunst in het onderwijs – met de theorie van Gert Biesta als leidraad'. Biesta is als hoogleraar 'Public Education' verbonden aan de Maynooth University in Ierland,

was lid van de Nederlandse Onderwijsraad en is al jaren warm pleitbezorger van kunst-als-kunst in het onderwijs, dit in tegenstelling tot kunst als instrument voor betere leerprestaties, kansengelijkheid et cetera. Kunst vormt ons als mens, leert ons 'in de wereld' te zijn, zoals de Duitse filosoof Hannah Ahrend het uitdrukte. Ofwel: kunst biedt jongeren de mogelijkheid hun eigen relatie met de wereld (hun lichaam, de materie, de beelden en gebeurtenissen om ons heen) aan te gaan en hun plaats (en verantwoordelijkheid) daarin te bepalen.

Wienk is kwartiermaker van de International Master Artist Educator van ArtEZ. Zij is opgeleid als kunstenaar en docent, waarna ze zich onder andere heeft verdiept in die 'existentiële dimensie van kunst' in het onderwijs; in hoeverre is daar ruimte voor en hoe kan die gecreëerd worden? Met het Haagse kenniscentrum CultuurSchakel onderzocht zij daartoe de ervaringen van kunstenaar-docenten in een zogeheten 'Oefenplaats'. Een aantal van die verhalen zijn verzameld in *Kleinood*.

In onderstaand interview gaan de 'man van de theorie', zoals Biesta zichzelf noemt, en de vrouw die van huis uit dichter op de praktijk opereert met elkaar in gesprek.

Heeft het boek van Janeke Wienk u verrast?

Gert Biesta (GB): "Ik was blij verrast. Niet omdat het zo mooi op de theorie past, maar om de wezenlijke inzichten uit de praktijk. Die laten zien dat als de kunsten in het onderwijs kunsten

– zichzelf dus – kunnen zijn er een andere laag in het onderwijs wordt bereikt. Het verhaal van het verlegen meisje bijvoorbeeld, dat voor een hoorspel ontzettend betrokken en serieus met een lepelje in een kopje rinkelde. Dat is een wezenlijk moment waarin een kind de mogelijkheid vindt ergens te zijn en bij te dragen. Zoiets haal je niet uit de theorie, maar die kan wel helpen het te zien."

Inderdaad lijken de docenten in sommige verhalen intuïtief de theorie van Biesta in de praktijk te brengen, en met succes. Vaak ligt de omgekeerde route ten grondslag aan telkens wijzigende onderwijsmethodes.

Janeke Wienk (JW): "Vaak merken kunstdocenten dat een reguliere aanpak, met nadruk op 'vaardigheden aanleren', niet werkt. Daarom vind ik het zo mooi dat de voorbeelden die ik in de praktijk aantrof bekrachtigd worden door de theorie. Die geeft vanaf die kant waarde aan de praktijk. In het kunstonderwijs probeert men vaak methodes te valideren met woorden en kaders die niet-eigen zijn aan kunst en het artistieke domein. Dat brengt een zekere verwarring teweeg. Hoe kun je bijvoorbeeld over kunst spreken in termen van competenties? Kan dat eigenlijk wel, zonder het eigen, existentiële karakter van kunst kwijt te raken?"

Die woorden en kaders betreffen vaak de zogeheten basisvaardigheden. Zeker de laatste jaren worden die vanuit de politiek als urgente leerdoelen centraal gesteld. Met name de taalvaardigheid van jongeren is achteruitgegaan, het rekenniveau wekt eveneens zorgen. Mede daardoor is Nederland op internationale ranglijsten gedaald. Corona heeft bovendien een grote invloed gehad op jongeren, die zich ook grote zorgen maken over het klimaat, de oorlogen in Gaza en Oekraïne en sociale onrechtvaardigheid in het algemeen. Hun mentale gezondheid is door die combinatie van factoren (plus de invloed van sociale media) verslechterd. Kunst biedt ruimte om de wereld te ontmoeten, om een eigen standpunt te zoeken of een eigen antwoord te geven. Maar

na corona is men nog harder gaan duwen op rekenen en taal in het onderwijs.

Hoe hebben die ontwikkelingen het denken over cultuureducatie beïnvloed?

JW: "Door de urgentie van al die thema's is de noodzaak om je bezig te houden met je eigen mens-zijn alleen maar groter geworden. Daar ligt wel een opdracht in het onderwijs. Dus ik zou het omdraaien: maak juist meer ruimte voor kunst in onderwijs en beschouw dát als basis."

GB: "De pandemie heeft getoond hoe fragiel mensen en systemen zijn. We zien ook hoe kwetsbaar het klimaat is, de plek waar we wonen. Dat maakt existentiële vragen nog urgenter. Wat hebben wij hier als mensen te doen? Hoe staan we in de wereld? Meer nadruk op rekenen en taal wordt gezien als goed onderwijs. De basis moet op orde zijn, zegt men dan. Maar veel fundamenteelere vragen, vragen die de kunsten aan ons stellen, worden niet beschouwd als 'basis'."

Bevelen

In zijn lezing én in zijn column op het opinieplatform cultureelkapitaal.nl plaatste Biesta vraagtekens bij wat die basis eigenlijk is. Wat is werkelijk fundamenteel voor ons mens-zijn? Hij gebruikt een pregnant voorbeeld om die vraag te illustreren. Adolf Eichmann, in Nazi-Duitsland verantwoordelijk voor de logistiek van de concentratiekampen, had ongetwijfeld goed taal- en rekenonderwijs gekregen, aldus Biesta, maar gevraagd naar zijn persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn daden gaf hij niet thuis. Hij had zich immers keurig aan de bevelen van de boven hem gestelden gehouden, dus verantwoordelijk? Nee. Hij voerde slechts orders uit. Alsof hij als mens, als individu, niet betrokken was geweest in een moorddadig systeem, niet 'in de wereld'. Fundamenteel voor goed onderwijs, zegt Biesta, stimuleert juist het verlangen een (bewuste, gewetensvolle) relatie aan te gaan met die wereld. Kunst en kunstonderwijs creëert ruimte om daarmee op een veilige manier te oefenen.

Janeke Wien:

Wien mag een voorzichtig positief gevoel hebben, het politieke klimaat lijkt niet bepaald gunstig, voor kunst noch kunstonderwijs. Laat staan voor kunstonderwijs waarin kunst zijn autonome karakter en waarde kan behouden. Wat kan er worden gedaan om hier tegenwicht aan te bieden? En begint er in het onderwijs wat dit betreft iets te bewegen?

JW: "Er is een omslag nodig in ons denken. Ik heb gegrasduind op de site van het LKCA, en daar mis ik dat die verbinding met de existentiële dimensie van kunst echt wordt gemaakt in taal waarmee over kunst wordt gesproken bijvoorbeeld. Die verbinding zou in de missie en visie moeten staan. Veel mensen brengen mooie voorbeelden uit kunsteducatie vooral naar voren om de positie van kunst te verdedigen. Dat is eigenlijk heel jammer."

GB: "Die defensieve benadering is een dynamiek waarin iedereen elkaar omlaag trekt. Niemand heeft het lef om te zeggen: de keizer heeft geen kleren aan. Dat wilde ik met mijn column zeggen: 'hé mensen, hier gaat het om.'"

JW: "Geef de vraag over wat de toegevoegde of de meerwaarde van kunst is terug aan degene die

de vraag stelt. Heb het met elkaar over de **waarde** van kunst, dan krijg je een heel ander gesprek."

GB: "In het denken over de besteding van publieke middelen, moeten we niet alleen kijken naar wat het opbrengt – de 'return on investment,' zoals dat in het Engels heet. Er is ook een beschavingsargument. Als beschaafde samenleving wil je een bibliotheek, concerten, voorstellingen, kunstonderwijs omdat we het **belangrijk** vinden voor ons als mens, niet omdat het iets opbrengt of we het later weer terug zouden verdienen."

JW: "Er zijn nu veel interne cultuurcoördinatoren op lagere scholen in Nederland, bijna 10.000 las ik. Zij zorgen er door middel van beleid en inspiratie voor dat er kunst op alle lagere scholen is. Zij zijn de gedreven mensen die we nodig hebben om met een kapmes ruimte voor kunst te scheppen in de beleidsjungle van het onderwijs. Maar voor je het weet, blijft beleid

steken of word je zelf onderdeel van die jungle. Dat is een moeilijk proces."

GB: "We hebben behoefte aan goed beleid dat niet achter modes aanloopt. Er heerst een tendens om te zoeken naar oplossingen in plaats van te kijken naar de eigenlijke vragen. Zodra dan iets aan de horizon komt dat aantrekkelijk lijkt, loopt men daar en masse achteraan. Wat de afwegingen voor beleid zijn geweest, is vaak niet duidelijk, omdat een tegenstem ontbreekt. Maar voor een gesprek heb je ten minste twee denkrichtingen nodig. Anders stopt het denken. En dat vind ik dus mooi aan Kleinoed; het werpt op een beknopte manier een steen in de vijver."

Lees ook de column die Gert Biesta publiceerde op het opinieplatform cultureelkapitaal.nl:
De kunsten: een perfect oefengebied voor existentiële vragen

Kleinoed; Een praktijk-onderzoek naar de existentiële waarde van kunst in het onderwijs – met de theorie van Gert Biesta als leidraad over. Met daarin bovenal portretten van kunstenaars in de klas.

Kleinoed is mogelijk gemaakt door CultuurSchakel. Meer info op cultuurschakel.nl.